„אגודת ישראל“ און די ארטאדאקסישע מאסען.

פון ז. סיני.

I

עס וועהטאָגט די נשמה, עס דרוקט אויפ׳ן האַרצען, אויב מיר מוזען אַזעלכע פראַגען בעריהרען; מיר וואָלטען גערן זיי פערשוויגען, ליידער אָבער איז די זאַך צו וויכטיג, צו ערנסט, דאָס מיר זאָלען קענען פערשווייגען. אויב עס האַנדעלט זיך וועגען קיום פון יודישען פאָלק, זיין תורה און רעליגיע — דאַן מוז יעדער געדאַנק פריי און מוטהיג אַרויסגעזאָגט ווערען, מעג דער געדאַנק זיין ווי פיינליך, ווי שמערצליך...

ווער שאַדענט אַממייסטען אונזערע אינטערעסען, די אינטערעסען פון אָרטאָדאָקסישען יודענטום? ווער שטערט די ענטוויקלונג פון „אַגודת-ישראל“? ווער איז שולדיג אין איהר אונ-פרוכטבאַרקייט, אין איהר שוואַכע טעטיגקייט?

און דאַ קומט דער טרויעריגער, אָבער אמת׳ער ענטפער: נישט קיין אַנדערע, נור — אונזערע אייגענע אַרטאַדאָקסישע יודען...

„אַגודת-ישראל“ איז מעכטיג-גרויס, איהרע אויפגאַבען — אויך מעכטיגע און גרויסע; אָבער ליידער איז זי נאָך אַלץ בבחינת „מלך בלי עם“. מיר מוזען זאָגען דעם ביטערן אמת: מיר וועלען צעהנדליגער יאָהרען אַרבייטען און גאָרנישט דערגרייכען, אויב מיר וועלען זיך נישט בעמיהען די אָרטאָדאָקסישע מאַסע בעוואוסטויניג צו מאַכען. זי, די מאַסע, איז רויה, אונבעוואוסטזיניג, אָן דעם מינדעסטען זין פאַר די בלוטיגסטע לעבענס-בעדערפענישען. קורצזיכטיג, נישט זעהענדיג איינגאַנצען די גייסטיגע ירידה פון יודישען פאָלק, נישט הערענדיג דעם פערצווייפעלטען וועה-געשריי פון כנסת ישראל, נישט בעמערקענדיג דעם טיעפען ריס אין דער יודישער נשמה. אין דער צייט, ווען ס׳איז שוין דורך אַלעמען אַנערקענט, אַז אויב מיר ווילען קעמפען מיט אונזערע געגנער, דאַן מוזען מיר זיך בענוצען מיט דעם זעלבען פלי-זיין, מיט וועלכען זיי בענוצען זיך אין זייער קאַמף געגען אונז — אין דער זעלבער צייט געפונען זיך פיעל, פיעל אָרטאָדאָקסישע יודען, וועלכע ווילען בשום אופן נישט אָבטרעטען פון זייערע פרינציפען און געוואוינהייטען, האָטש ס׳איז זיי זעלבסט בלוטיג נוגע. מיט איין קנייטש מיט די אַקסלען, מיט די לייכטסטע האַנד-בעוועגונג איז מען מבטל כעפרא דאַרעא אַלעס וואָס בויט זיך מיט שוויים און אַנגסטען, אַלעס וואָס שאַפט זיך מיט יסורי-מות און אי-בערמענשליכע כחות...

אויב איהר ווילט אין קורצע ווערטער חאַראַקטעריזירען אונזער אַרטאָדאָקסישע מאַסע, דאַן רופט זיי אָן „גאָרנישט-מענשען“. זיי דאַרפען גאָרנישט, ווילען גאָרנישט, זעהען גאָרנישט הערען גאָרנישט און — בלייבען ביי גאָרנישט... ווי פערבלענדעט זענען די אויגען! אייגענע זוהן און טעכטער ווערען אַוועקגעריסען און אויף אייביג פערלוירען, און דאָך — אכזריות׳דיג קאַלטבלוטיגקייט, שרעקליכער אינדיפערענטיזם!

ווי אַזוי זאָלען מיר דאָס אָנרופען? בטלנות, קורצזיכטיגקייט? בערות, אונוויסענהייט? אָדער אפשר גאָר עגאָאיזם, דאָס ווילען אָבהיטען דעם אייגענעם נפש, נישט קימערענדיג זיך וועגען יענעם, וועגען אַ כלל ישראל, וועגען אַ פאָלק וואָס וועהטאָגט, וואָס געהט אָב מיט בלוט?

די מאַסען אונזערע האָבען נישט קיין חוש אי פאַר אָרגאַניזאַציע, אי פאַר פרעסע און ליטעראַטור, אי פאַר חנוך-עניינים א. א. וו. א. א. וו. אַלעס זענען זיי מבטל מיט א ביטול שמייכעלע, עט... „צו וואָס בעדאַרף מען עס אינגאַנצען, אַ נייע מאָדע, פערצייטענס האָט מען גאָרנישט געוואוסט דערפון, עט, עט...“ — דאָס איז זייער פסיכאָלאָגיע...

אין אָט דעם „עט“, דעם קנייטש פון ביטול און פעראַכטונג ליגט אונזער אומגליק, דאָס מאַכט שעדליך יעטוועדע אונטערנעהמונג. מיר מוזען דעם „עט“ אויסוואָרצלען, מיר מוזען אונזערע יודען אויפקלערען, בעוואוסטזיניג מאַכען, זיי זאָלען פיהלען און פערשטעהן די פאָדערונגען פון לעבען, זאָלען זעהען בעשיינפערלעך די סכנה, וועלכע לויערט אויף זייערע אייגענע קעפ.

עס וועט קלינגען ווי אַ פאַראַדאָקס, ס׳איז אָבער דאָך אַ רייגער אמת. איך זאָג, אַז די אַלע אונזערע געגנער ווי זיי רופען זיך דאָרט: בונדיסטען, ציוניסטען, מזרחיסטען, אד״ג זענען נישט אַזוי שעדליך פאַר אונז, ווי אונזערע היימישע צעשטערער... ווען אונזערע אָרטאַדאָקסישע יודען וואָלטען פערשטאַנען די וויכטיגקייט פון דער צייט, ווען זיי וואָלטען נישט בלויז סימפּאַטיזירט אָדער טאָלערירט די „אגודה“, נור פאַקטיש מיטגעהאָלפען אין אַלע איהרע אַרבייטען, פערשטעהענדיג זייער נחוצות — דאַן וואָלטען מיר זיך פון אַלע אונזערע געגנער פשוט אויסגעלאכט...

ס׳איז טרויעריג אויפ׳ן האַרצען: אין דער צייט ווען מיר ווערען פון אַלע זייטען בעקעמפט, ווען מען וויל אונזערע יונגע קינדער אין יודישיסטישע שמד-שולען ערציהען, ווען אַ גרויסע טייל פון אונזערע דערוואַקסענער יוגענד בלאָנדזשעט אין פרעמדע לאַגערן, ווערט אָנגעשטעקט און פערגיפטעט פון דער אַפּיקורס׳ישער ליטעראַטור, פון פּאָנאָגראַפישע און דעמאָראַליזירענדע ביכער, וועלכע ווערען ווי מיסט פערשפרייט אויפ׳ן ביכער-מאַרק. אין דער צייט ווען די גדולי האומה, די בעסטע פון פאָלק האָבען קיין אַנדער רעטונג נישט געפונען, ווי צו גרינדען „יסודי-התורה“-חדרים, „בית יעקב“-שולען, אַנ׳אייגענע פרעסע און ליטעראַטור, כדי אָבצוראַטעווען די נשמות נדחות, אָדער, לכל הפחות, דערהאַלטען די איבערגעבליבענע, דאָס שארית הפליטה — אין דערזעלבער צייט געפונען זיך מאַסען אָרטאָדאָקסישע יודען, וועלכע ס׳געהט בכלל גאָרנישט אַן דאָס גאַנצע עסק, שפּאַטען זאָגאַר פונ׳ם גאַנצען הייליגען ענין: „מ׳דאַרף עס נישט, פערצייטענס האָט מען דערפון נישט געוואוסט, עט...“

אין דער צייט, ווען טויזענדער יודישע יונגע לייט דרעהען זיך אַרום אָהן פרנסה, פערצווייפעלטע און נידערגעשלאָגענע, ראַנגלען זיך מיט זייער שווערען און ביטערען גורל, ווייל קיין פאַך בעזוצען זיי נישט און די לופט-געשעפטען האָבען אויפגעהערט; אין דער צייט ווען פיעל יודישע לעבענס ווערען דורך אָט דער דאגת-הפרנסה צעבראָכען און צעשטערט; אין דער צייט ווען פון פערשידענע זייטען ווערען געמאַכט פרובען איבערצואַנדערשען דאָס יודישע לעבען, אויסצובילדען דעם געוועזענעם לופט-סוחר אין אַ פּראָדוקטיווען און אַרבייטס-פעהיגען מענש (מיר מאַכען אויפמערקזאַם אויף די „זעצעריי,“ ווי אויף די לעצטענס געגרינדעטע „גערטנעריי“ און ווירטשאַפט׳ס-קורסען ביי דער וואַרשאַווער צא״י ווי אויך אין אַנדערע ערטער) — אין דער זעלבער צייט שטעהט אונזער מאַסע אָן אַ זייט, פערשטעהט גאָרנישט: מה הרעש? און ווידער דער „עט“, דער קנייטש, דער ביטול, וועלכער שווענקט אונטער די פונדאַמענטען פון אונזערע אַלע, מיט מיה און מאַטערניש, אויפגעבויטע, בנינים.

יאָ, דער ביטול, דער קנייטש...

צוואָס אַלזאָ קעמפען מיט די געגנער, דאַן ווען מיר דאַרפען צוערשט פערשטאַנד אַריינברענגען אין די מחות פון אונזערע מאַסען, בעוואוסטזיניג מאַכען אונזערע היימישע צושטערער, און אויב דאָס וועט זיך אונז איינגעבען — דאַן וועלען ממילא אונזערע געגנער ווי דער רויך פערשוואונדען...

„בעוואוסטזיין — דאָס איז אַלעס!“

וואס גיט אונז דער שבת?

6) (אָבהאַנדלונג פון הרה״ג ד״ר הירש ז״ל)

דער שבת אין דער מדבר.

(פ אָ ר ט ז ע צ ו נ ג)

דער שבת אין דער מדבר, איז געשענקט געוואָרען פאַר יעדען געצעלט, פאַר יעדער מענשליכער נשמה. צוויי טויזענד מאָהל איז דער שבת אין דער מדבר דורכגעדרונגען און זיך איינגעוואָרצעלט אין דעם לעבען פון דור המדבר.

וואָס ציטערסטו פאַר די כוחות פון דער נאַטור, וואָס יאָגסטו זיך אַזוי נאָך איהר סימפּאַטיע, דער שבת רייסט דיר אַוועק פון איהרע מזבחות און וואַרפט דיר אין די אָרעמס פון דיין פאָטער. ער ווייזט דיר דעם איינ-אונאייינציגען שעפער און הערשער פון דער נאַטור, וועלכער, כאָטש ער איז, אַזוי הויך, אַזוי אַלמעכטיג, כאָטש ער בעהערשט די גאַנצע בריאה, איז ער דאָך מיט אַנ׳אמת׳ער ליבע נאָהנט צו דיר, ער ווייזט דיר, אַז „רוכב שמים בעזרך“, אַז דער לענקער פון די הימלען איז אויף דיין זייט.

אַזוי ווי ער איז נאָהנט צו דער גרויסער, גאַנצער וועלט, אַזוי איז ער אויך נאָהנט צו יעדער איינצעלער מענשליכע נשמה. און מיט דער אייגענער, גאַנצער, גרויסער קראַפט פון זיין מאַכט און ליבע, מיט וועלכע ער בעהערשט און שפּייזט די גאַנצע וועלט, מיט אָט דער אייגענער מאַכט און ליבע ווירקט ער לטובת דער ישועה פון יעדער איינצעלנער אָרימסטע נשמה. פאַר איהם איז עס נישט גרינג צו צעהלען אין די מענשליכע געצעלטען יעדען קאָפּ, יעדען נפש.

אָט דאָס האָט יעדער געקענט לערנען פערציג יאָהר נאָכאַנאַנד אין דער מדבר.

אויפצושטעלען, צו בויען א בית המקדש פאַר ג—ט, אויסצופוצען א מזבח, צו זינגען פאַר איהם אַ לויב-געזאַנג, אויסצודריקען דאָס אמונה-געפיהל אין ווערטער, אין שירים און אין הימנון געזאַנגען, איז נאָך אַלץ גאָר נישט; — זיין נאָמען אין מויל צו האַלטען, און אין לעבען נישט צו האָבען דעם מוטה אָבצוזאָגען זיך פון דעם מינדעסטען רוח, אויסצומיידען די קלענסטע הנאה — אָט דאָס איז נאָך קיין יודענטום נישט; אין די שוהלען און בתי מדרשים צו דינען ג—ט, און אין לעבען צו דינען די תאוות און דער פערגעטערטער נאַטור — דאָס איז באין אופן נישט קיין יודישקייט, דאָס איז לחלוטין נישט די יודישע פרייהייט, וואָס איז געשיקט געוואָרען צו בעגליקען און אויסלעזען די מענשהייט. אויך אין לעבען זאָלסטו אַרויסווייזען דיין בטחון און גלויבען אויף ג—ט; מיט שמחה זאָלסטו גרייט זיין צו געהן אַפילו אין א וויסטען מדבר מיט דיין ווייב און קינדער, אויב ג—טס וואָרט רופט דיר אַהין; דו זאָלסט גרייט זיין מקריב צו זיין פאַר ג-טס וועגען, דיין גאַנץ האָב און גוטס, פערדינסט און הנאה, קראַפט און לעבען; נישט ציטערן זאָלסטו, ווען די וועלט ווערט פאַר דיר, צוליעב ג—טס רצון, אַ מדבר; נישט ציטערן זאָלסטו, ווען דו מוזט פערלירען, צוליעב אָט דיין ג—טס וואָרט, די סימפּאַטיע פון די מענשען, נישט ציטערן דאַרפסטו, ווען צוליעב אָט דיין ג—טס וואָרט, ווערט פון דיר אַוועקגענומען יעדער קינסטליך ברויט און די אַלע פלייש טעפ פון מצרים און דו מוזט יעדען טאָג ערהאַלטען דיין טעגליכע ערנעהרונג פון ג—טס האַנד פאַר דיר און פאַר דיין הויז געזונד; נישט ציטערן זאָלסטו, ווען דו ווייסט נישט מעהר היינט, וואו דו וועסט נעהמען מאָרגען ברויט צו עסען.

— האַלטען זאָלסטו פאַר פערפוילט און פערשימעלט דאָס, וואָס דער מענש זאַמעלט און געניסט דורך זיין ענגהערציגקייט, די פרעהליכע ג—טליכע ברכה אָבער זאָלסטו ערוואַרטען אַפילו פון דעם קלענסטען קערענדיל, וואָס ג—ט שענקט דער רייבער מיה פונ׳ם מענש — אָט דאָס הייסט יודענטום! און כדי דיר צו ערציהען פאַר אַזאַ יודענטום, כדי ווייטער און ווייטער דיר צו פרובען צו דו ביזט נאָך גענוג שטאַרק פאַר אַזאַ יודענטום, אָט דערפאַר — איז דיר געשיקט געוואָרען דער שבת!

דער שבת איז דער פּראָבע-שטיין פונ׳ם יוד!

רוף דיר נישט אָן מעהר מיט׳ן נאָמען יוד, אויב דו האַלטסט נישט דעם שבת! רוף דיר נישט אָן מעהר מיט׳ן נאָמען יוד, אויב דיין ג—טס פערטרויען האַלט מעהר נישט אויס די פּראָבע פון שבת! דורכן שבת וויל דיר ג—ט דערקענען צו בעדאַרף ער נאָך דיר צו צעהלען צו זייניגע, אָדער נישט; דען נאָר דורכן שבת האָט דאָס יודענטום אַ קיום אָדער חלילה אַ ירידה.

קיין שום ג—טליכע מצוה איז, נישט אַזוי פיעל פאָרגעבריייטעט געוואָרען און אַזוי פיעל מאָהל איבער-גע׳חזר׳ט געוואָרען פאַר׳ן מענשליכען בעוואוסטזיין, ווי דער שבת. ווי נאָר דער שבת האָט די יודען בעגריסט, באַלד ביי זייער אַריינקומען אין דער מדבר, אַזוי קען מען זאָגען, אַז די גאַנצע פערציג יאָהר פון דער מדבר-וואַנדערונג זענען געוועזען נישט עפּעס אַנדערש, ווי נאָר אַנ׳ערציהונג פאַר שבת.

פערציג יאָהר נאָכאַנאַנד איז דער שבת געוואָרען פער׳חתמט און פערפעסטיגט ביי יודען. קיין שום קינד האָט נישט געקענט דאַרין צווייפלען, וועלכער ס׳איז דער טאָג פון ג—ט, ווייל „ברכו במן וקדשו במן“, שוין אין פרייטאָג האָט יעדער שבת וועגען זיך מודיע געוועזען דורך דער דאָפּעלטער ברכה פון מן. יעדער שבת איז געוועזען דורך ג—ט געהייליגט אַלס אַ טאָג אין וועלכען דער מענש טאָר נישט אַרויסטרעטען צו זוכען פאַר זיך פרנסה, ווייל קדוש היום לד׳! אום שבת האָט מען קיין מן אויפ׳ן פעלד נישט געפונען.

פיערציג יאָהר נאָכאַנאַנד האָט מען געלערנט דאָס פאָלק, אַז ג—ט פערלאַנגט פלייסיגקייט און אַרבייטזאַמקייט פונ׳ם מענש, אַז פון זיינע וואָכענדיגע טעג זאָל ער קיין יום-טובים נישט מאַכען, ער זאָל זיך אָבער אויך איינגאַנצען נישט אַריינלאָזען בלויז אין פרנסה זוכען, אַז ער זאָל נישט אָפּפערן די גאַנצע געגענוואַרט פאַר די צוקונפט, אַז ביי איהם זאָל זיין אַזוי זיכער די ג—טליכע מאָרגענדיגע ברכה, אַזוי גוט ווי די היינטיגע, אַז ער זאָל זיך פיל מיט בטחון פרעהען מיט יעדען טאָג, און פיל מיט בטחון זאָל ער דעם זיבענטען טאָג רוהען. — ווייל נאָר דער פעסטער בטחון און ג—ט פערטרויען ברענגט די אמת׳ע ברכה.

אָט די דאַזיגע לעהרע, וואָס שיינט אַזוי איינפאַך צו זיין, פאַר וועלכער אונזערע זיידעס זענען פערציג יאָהר נאָכאַנאַנד ערצויגען געוואָרען, דאַרף בלייבען ישראל׳ס ירושה אויף אייביג, דען ווי פשוט און איינפאַך די דאַזיגע לעהרע זאָל נישט אויסזעהען, טראָגט זי דאָך אין איהר שויס — און נאָר זי אַליין די הייליגונג, די פרייד, פרידען און ברכה פאַר די גאַנצע מענשהייט.

(ענדע פון קאַפּיטעל קומט.)

אונזער וועג-שעדליץ 1925-08-14 כד-אב-תרפה גליון-0058 000003 a הודפס מתוך הארכיון היהודי